

Osnivanje i pravila „Srpske ratarske čitaonice” u Bračevcima 1920. godine

UDK 027.9:338.43(497.5 Bračevci)

Stručni rad

Vladimir Geiger

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Nedvojbeno je prosvjetna uloga i značaj seoskih čitaonica u Slavoniji početkom 20-og stoljeća. No, o čitaonicama u selima Đakovštine i njihovoj ulozi u kulturnom, vjerskom, gospodarskom i političkom prosvjećivanju seoskog stanovništva znamo malo i nedostavno. Osnivanje „Srpske ratarske čitaonice” u Bračevcima 1920. bilo je, kao i drugdje po selima gdje su čitaonice u vrijeme Kraljevstva, odnosno Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca osnivane, nedvojbeno u nakani prosvjećivanja stanovništva. U članku se na temelju Pravila „Srpske ratarske čitaonice” u Bračevcima, te uz nekoliko šturih popratnih spisa (o odobravanju Pravila), pohranjenih u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, prikazuje osnutak, članstvo, svrha i djelokrug „Srpske ratarske čitaonice” u Bračevcima.

Ključne riječi: Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, Slavonija, Đakovština, pravila društava, „Srpska ratarska čitaonica” u Bračevcima

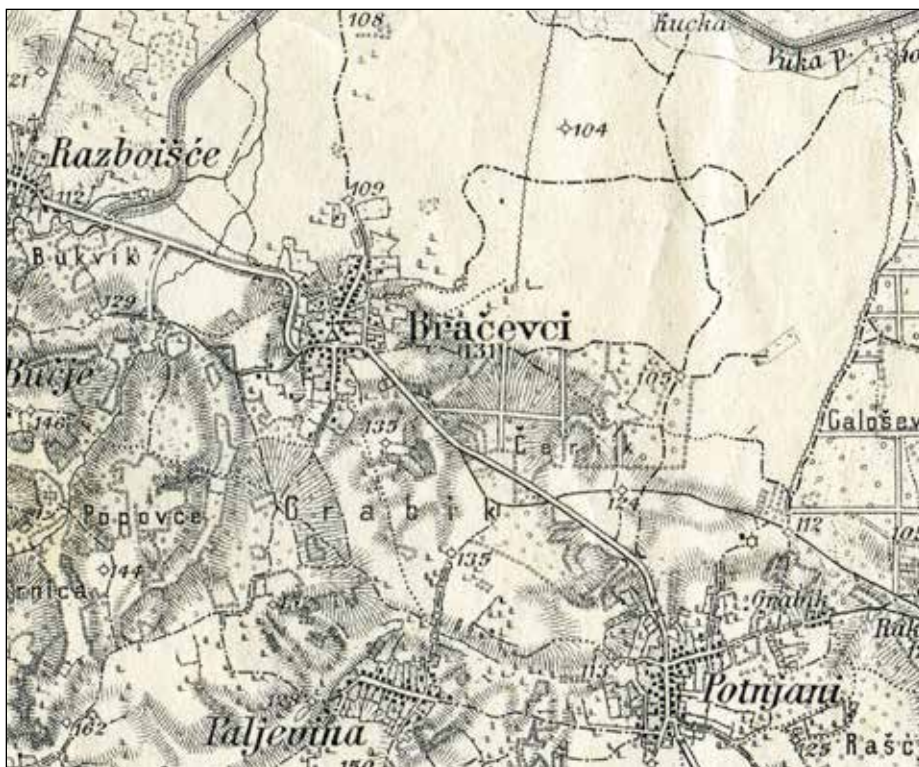
Selo Bračevci (45°25'46"N 18°16'39"E) u Đakovštini smješteno je na prijelazu istočnih ogranaka gore Krndije i nizinske Podravine, uz stari put Đakovo – Našice (jugoistočno su Potnjani, južno Paljevine, jugozapadno Slatinik Drenjski, zapadno Bučje Gorjansko, sjeverozapadno Razbojište i

Podgorač, sjeveroistočno Budimci, te istočno Krndija, Punitovci i Josipovac Punitovački). Bračevci se spominju od srednjeg vijeka kao *praedium Brasewcz*. Naseljeno je slavonskim starosjediocima katolicima (*Sokczones seu Slavi, christiani catholicae fidei*), i u osmanskome razdoblju, ali je naglo u nemirnim vremenima rata za oslobođenje Slavonije opustjelo potkraj 17. stoljeća. Kada su na izmaku 17. stoljeća Osmanlije protjerani iz Slavonije naselilo se u opustjele Bračevce 30-ak obitelji pravoslavnih Srba (*omnes graeci ritus fidei Rasciani*), koje nakon provale austrijske vojske u Bosnu i Sarajevo u masi kršćana, katolika i pravoslavnih, izbjegoše preko Save. Ti pravoslavni rodovi opstali su u Bračevcima do naših dana. Potkraj 18. stoljeća u Bračevcima ima 30-ak naseljenih kuća sa 200-injak stanovnika. Prema popisima stanovništva u Bračevcima je sredinom 19. stoljeća živjelo 300-injak osoba. Broj stanovnika Bračevaca od druge polovice 19. stoljeća znatnije raste. Naseljavanjem katoličkih, hrvatskih, obitelji tijekom 19. i znatnije tijekom 20. stoljeća Bračevci postaju etnički i vjerski mješovito selo.¹

Bračevci su bili sjedište upravne općine, područja nešto većeg od 9500 jutara, kojoj su pripadala i sela Borovik, Bučje, Paljevina, Podgorje i Potnjani. Prema popisu stanovništva 1921. na području općine Bračevci živjelo je 2398 stanovnika, od čega 1355 rimokatolika, 1042 pravoslavnih 1 grkokatolik. Prema materinjem jeziku najviše je bilo govornika hrvatskog i srpskog – 1777, slovačkog – 273, mađarskog – 266, njemačkog – 78 i ruskog – 4. Srbi su bili naseljeni većinom u Boroviku, Bračevcima, Bučju i Podgorju, Hrvati u Potnjanima, Bračevcima, Podgorju i Paljevinama, Slovaci u Potnjanima i Bučju, Mađari u Paljevinama, Potnjanima, Bračevcima i Podgorju i Nijemci u Bračevcima i Potnjanima. U Bračevcima, selu većinski nastanjenom Srbima,

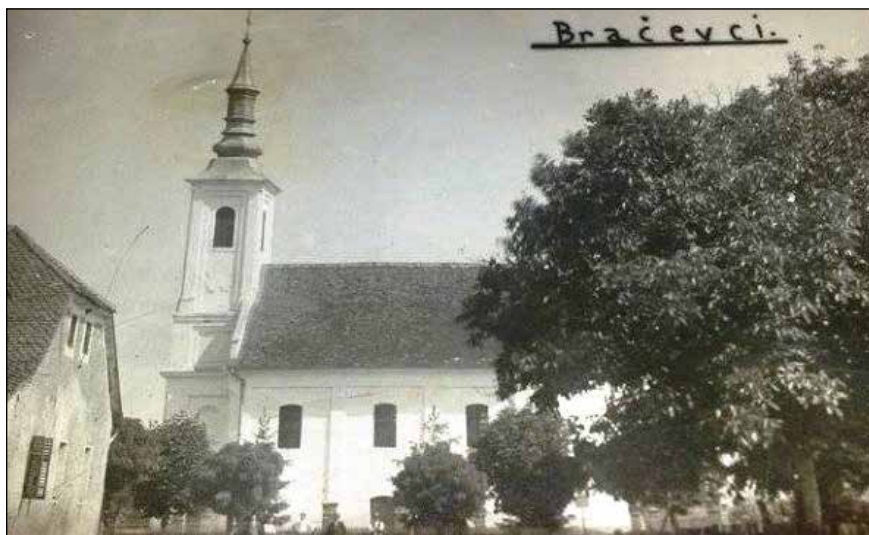
1 Usp. Mirko Marković, „Đakovo i Đakovština. Prilog poznavanju naselja i naseljavanja”, u: *Zbornik Đakovštine*, knj. 1., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti Centar za znanstveni rad Vinkovci, Zagreb 1976., str. 293.-294.; Mirko Korenčić, *Naselja i stanovništvo Socijalističke Republike Hrvatske 1857-1971.*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1979., str. 254.; Душан Љ. Кашић, *Српска насеља и цркве у сјеверној Хрватској и Славонији*, Савез удружења православних свештеника СР Хрватске, Загреб 1988., str. 250.-251.; Mate Šimundić, *Đakovštinska toponimija*, Matica hrvatska Ogranak Đakovo, Đakovo 1995., str. 149.; *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880.-1991. po naseljima*, 2, prir. Jakov Gelo, Ivan Crkvenčić i Mladen Klemenčić, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb 1998., str. 980.; Mirko Marković, *Slavonija. Povijest naselja i podrijetlo stanovništva*, Golden marketing, Zagreb 2002., str. 240.-241.; „Bračevci”, u: Božidar Feldbauer i sur., *Leksikon naselja Hrvatske*, Prvi svezak, Mozaik knjiga, Zagreb 2004., str. 64.; „Bračevci”, <https://hr.wikipedia.org/wiki/Bračevci>.

popis stanovništva 1921. bilježi 592 osobe. U Bračevcima je bilo Općinsko poglavarstvo, Parohija i pravoslavna crkva sv. *Dimitrija* i Pučka škola; selo je imalo trgovinu, gostionicu, te mlin, pilanu, ciglanu, a i nekoliko obrtničkih radionica. Stanovništvo Bračevaca u to vrijeme, kao i drugdje po selima Đakovštine, pretežito se je bavilo poljoprivredom, najviše uzgojem žitarica i stočarstvom, te i voćarstvom.²

Bračevci na topografskoj karti iz 19. st.

- 2 Usp. *Kraljevina Jugoslavija. Opšta državna statistika. Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. god.*, Državna štamparija, Sarajevo 1932., 260.-261.; Stjepan Brlošić, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, Skupština općine Đakovo, Đakovo 1986., str. 12.-13.; Zdenka Šimončić-Bobetko, „Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine”, *Povijesni prilozi*, 10, Institut za suvremenu povijest, Zagreb 1991., str. 222.-225. ili Zdenka Šimončić-Bobetko, „Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine”, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, br. 4, Muzej Đakovštine, Đakovo 1997., str. 58.-61.; *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880.–1991. po naseljima*, 2, str. 980.; „Bračevci”, <https://hr.wikipedia.org/wiki/Bračevci>.

Bračevci početkom 20-og stoljeća

U Bračevcima je 14. ožujka 1920. održana konstituirajuća skupština „Srpske ratarske čitaonice”. Na skupštini je nazočilo 20 mještana, i donesena i usvojena su pravila i izabrano je vodstvo „Srpske ratarske čitaonice”: predsjednik Sreto Vračarić, potpredsjednik Spasoja Paić, tajnik Aleksandar Čupović i blagajnik Vaso Korovljević; odbornicima su izabrani Milivoj Simić, Panto Popović i Vaso Subotić, a skupštinarima su Teodor Korovljević,

Milovan Danilović, Emil Ličanin, Marko Popović, Čedomir Miletić, Maksim Trbić, Jefto Dvornić, Vlajko Drenovac, Mirko Arsenić, Vaso Radovanović, Ilija Balatinac, Ilija Marić i Pero Cvijanović.³

*Aleksandar Čupović,
tajnik „Srpske ratarske čitaonice”
u Bračevcima*

Nedvojbena je prosvjetna uloga i značaj seoskih čitaonica u Slavoniji početkom 20-og stoljeća. No, o čitaonicama u selima Đakovštine i njihovoj ulozi u kulturnom, vjerskom, gospodarskom i političkom prosvjeđivanju seoskog stanovništva znamo malo i nedostatno.

U Đakovštini je do tada svoju čitaonicu osnovalo i imalo tek nekoliko većih i bogatijih sela (Satnica Đakovačka, 1905.; Kešinci, 1908.; Semeljci, 1912.; Mrzović, 1913.; Drenje, 1914.). Gospodarski i kulturni oporavak nakon Prvoga svjetskog rata kojemu se težilo, bio je poticaj i za osnivanje seoskih čitaonica. Tako su osnovane čitaonice, 1919. u Trnavi i Vučevcima, 1920. u Viškovcima, Vrbici i Bračevcima, 1921. u Levanjskoj Varoši i 1923. u Majaru i Punitovcima. Nešto kasnije, tijekom 1930-ih seoske čitaonice biti će osnovane i u Drenjskom Slatiniku, Ivanovcima, Potnjanima, Preslatincima, Vrpolju, Josipovcu Punitovačkom, Selcima Đakovačkim, Đakovačkoj Breznici i Mandićevcu.⁴

3 Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA), Zemaljska vlada – Odjel za unutarnje poslove (dalje: UOZV) VI-21 17031/1920., Srpska ratarska čitaonica u Bračevcima.

4 Usp. *Pravila društava 1845.-1945. Tematski vodič*, ur. Slavica Pleše, Obavijesna arhivska pomagala, sv. 4, Hrvatski državni arhiv, Zagreb 2000.

Osnivanje „Srpske ratarske čitaonice” u Bračevcima 1920. bilo je, kao i drugdje po selima gdje su čitaonice u vrijeme Kraljevstva odnosno Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca osnivane, nedvojbeno u nakani prosvjeđivanja stanovništva. Pravila „Srpske ratarske čitaonice” u Bračevcima, uz nekoliko šturih popratnih spisa (o odobravanju Pravila), sačuvana u prijepisu ovjerovljenom od Općinskog poglavarstva Bračevci 22. lipnja 1920., i pohranjena u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu⁵, omogućavaju nam rekonstrukciju osnutka, članstva, svrhe i djelokruga „Srpske ratarske čitaonice” u Bračevcima.

Pravila „Srpske ratarske čitaonice” u Bračevcima iz 1920. uobičajena su pravila neke čitaonice toga vremena i izuzev nekoliko pojedinosti sadržavaju uobičajene odredbe kao i pravila drugih čitaoničkih društava.

Prema §. 1. Pravila, čitaonica u Bračevcima se osniva na neodređeno vrijeme. „Ime čitaonice glasi: Srpska ratarska čitaonica u Bračevcima”. *Zadaća društva* prema §. 2. Pravila „Svrha je društva: širenje obrazovanosti među članovima, podupiranje narodne književnosti i njegovanje društvenosti. Čitaonica će nabavljati za čitanje, političke beletristične i stručne listove i knjige za narod. Društvo će priredjivati poučna predavanja, zabavna sijela i besjede.” *Poslovni jezik i pečat društva* prema §. 3. Pravila „Poslovni jezik ove čitaonice je srpski sa ćirilicom. Pečat društveni sadržava u sredini snop žita, a uokolo natpis Srpska ratarska čitaonica u Bračevcima”. *Dohodci društvu* prema §. 4. Pravila, jesu prinosi članova Srpske ratarske čitaonice u Bračevcima, darovi i zavještaji čitaonici, te prihodi od zabava priređenih u društvene svrhe. Prema §. 5. Pravila članovi Srpske ratarske čitaonice u Bračevcima mogu biti redovni, potpomažući i počastni. Redovnim i potpomažućim članom može postati svaki muškarac, koji je navršio 18 godina života, „a pošten je i uredan”. Počastne članove bira Glavna skupština Srpske ratarske čitaonice u Bračevcima radi njihovih zasluga za čitaonicu, a o primanju redovnih i potpomažućih članova odlučuje Upravni odbor Srpske ratarske čitaonice. Prema §. 6. Pravila, učlanjeni mora platiti upisninu od 10 kruna [40 dinara] i „da podpiše izvorni primjerak pravila koji se nalazi kod društvenog odbora na čuvanju, čim se obvezuje, da će se podvrgavati svima naredjenjima tih pravila.” Prema §. 7. Pravila „Svaki redovni član ima pravo izbora i od odlučujućeg glasa na glavnoj skupštini, ovo se pravo mora vršiti lično i ne može se preneti na drugoga.” Prema §. 8. Pravila, „Svaki član je dužan a/ da se

5 HDA, UOZV VI-21 17031/1920., Srpska ratarska čitaonica u Bračevcima.

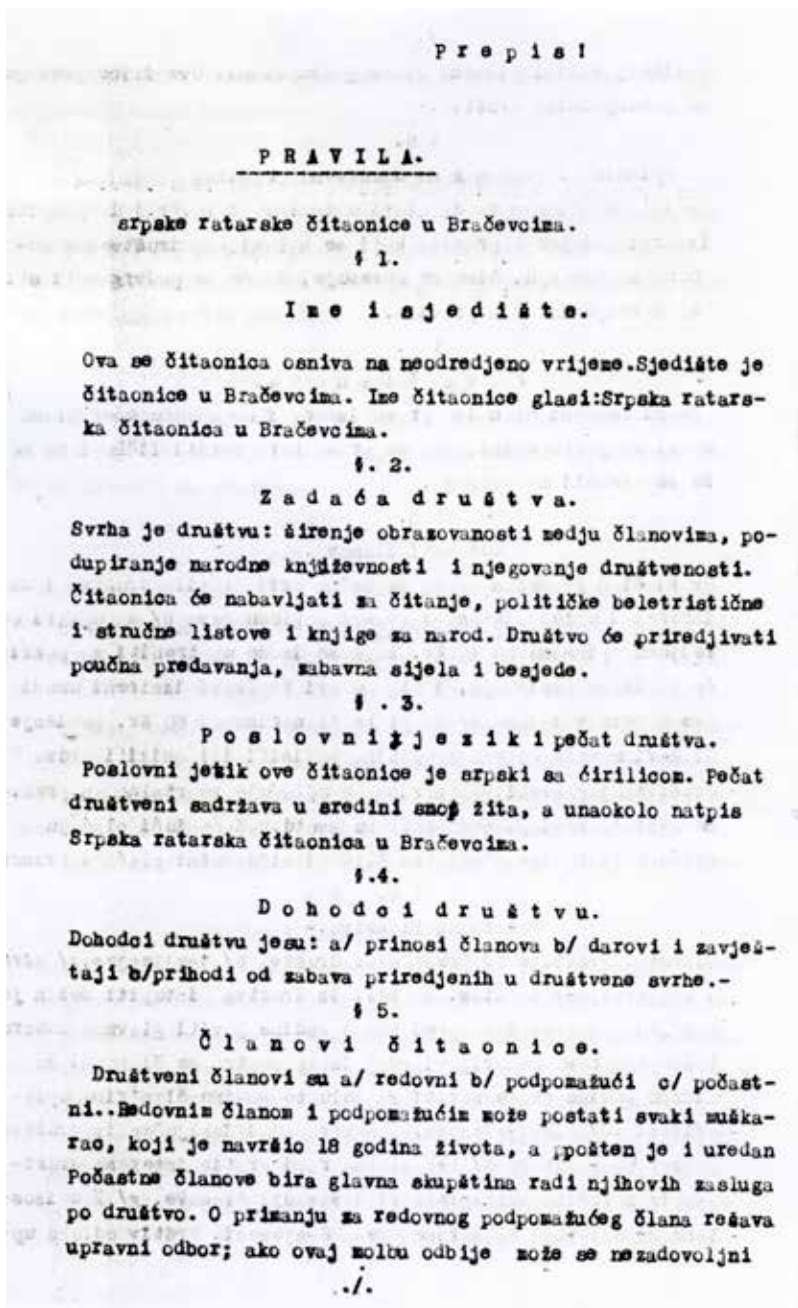

tačno drži pravila društva i da interese i ugled istoga u svakom pogledu čuva b/ da uplati određenu upisninu od 10 Kr.[una] koja se imade upotrebiti za pokriće troškova osnivanja, i ako su ovi troškovi izmireni unosi se u rezervni fond c/ da plate članarinu od 80 Kr.[una] godišnje.- Članarinu može glavna skupština povisiti ili sniziti prema društvenoj potrebi. Članarina se uplaćuje kvartalno unapred,- Redovni članovi plaćaju potpunu svotu. Podpomažući plaćaju trećinu članarine. Počastni članovi nisu dužni plaćati prinosa.” U kojim slučajevima dolazi do prestanka članstva u Srpskoj ratarskoj čitaonici u Bračevcima određeno je §. 9. Pravila. Društvene poslove, prema §. 10. Pravila, vodi „1/upravni odbor 2/ glavna skupština.” *Upravni odbor*, prema §. 11. Pravila sastoji se od sedam odbornika, koji se biraju na jednu godinu, a između odbornika bira skupština predsjednika, podpredsjednika, tajnika i blagajnika. Po isteku dužnosti svi članovi mogu ponovno biti birani. Pravila, §. 12. - 16. određuju kako se sazivaju sjednice Upravnog odbora, kako se donose valjani zaključci, koji je djelokrug Upravnog odbora, predsjednika, tajnika i blagajnika Srpske ratarske čitaonice u Bračevcima. Način i vrijeme sazivanja redovnih i izvanrednih sjednica Glavne skupštine, te na koji se način usvajaju valjani zaključci, kao i djelokrug Glavne skupštine, određeno je §. 17. i 18. Pravila. U slučaju razmirica članova §. 19. Pravila određena je nadležnost Primiriteljskog suda, „Protiv rešenja toga suda nema prigovora.” Prema §. 20. Pravila, „Društvo prestaje a/ Ako to glavna skupština zaključi b/ ako ga oblast raspusti. Ako gl. skupština zaključi da se društvo razidje ili ako ga oblast raspusti to da se imade najpre iz društvenog imenika naplatiti društveni dugovi, a preostali imetak imade se predati onivremeno srpskoj pravoslavnoj crkvenoj opštini u Bračevcima i to sve dotle dok se ovakvo društvo vremenom opet ne osnuje.” Uz to, određeno je, da ako se u roku od sedam godina ne osnuje slično društvo (čitaonica), imetak Srpske ratarske čitaonice u Bračevcima prelazi Srpskoj pravoslavnoj općini u Bračevcima.

Pravila „Srpske ratarske čitaonice” u Bračevcima upisala je i odobrila 2. svibnja 1920. pod brojem 17031-1920. Kraljevska hrvatsko-slavonska zemaljska vlada, Povjereništvo za unutarnje poslove, u Zagrebu.⁶

O „Srpskoj ratarskoj čitaonici” u Bračevcima nemamo sačuvano, odnosno poznato, drugo arhivsko gradivo, a niti drugih podataka, te bi istraživanja povijesti društava u Đakovštini mogla doprinijeti i novim opširnijim podacima i o djelatnosti „Srpske ratarske čitaonice” u Bračevcima.

6 HDA, UOZV VI-21 17031/1920., Srpska ratarska čitaonica u Bračevcima.

Prva stranica pravila „Srpske ratarske čitaonice” u Bračevcima, 22. lipnja 1920.

./.

iznena naplatiti društveni dugovi, a preostali izetak imade
se predati odmah srpsko pravoslavnoj crkvenoj općtini u
Bračevcima i to sve dotle dok se ovakvo društvo vremenom opet ne
osnuje . Ipak ako se u roku od 7 godina ne osnuje slično društvo
prelazi ovaj društveni izetak konačno gore spomenutoj općtini crk-
venoj.

Iz sjednice konstatirajuće skupštine srpske ratarske čitaonice od-
ržana u Bračevcima dne 14. marta 1920, godine.

Predejednik:

Sreto Bračarić v.r.

Tajnik:

Aleksander Č u p o v i ć v.r.

Podpredejednik:

Spasoja Pačić v.r.

Blagajnik:

Vaso Korovljević v.r.

Odbor:

Milivoj Simić v.r.

Panto Popović v.r.

Vaso Subotić v.r.

Š k u p š t i n i k i :

Teodor Korovljević v.r.

Milovan Danilović v.r.

Emil Lišanin v.r.

Marko Popović v.r.

Čedomir Miletić v.r.

Maksim Trbić v.r.

Jefto Dvornić v.r.

Vlajko Drenovac v.r.

Mirko Arsenić v.r.

Vaso Radovanović v.r.

Ilija Balatinac v.r.

Ilija Karić v.r.

Pero Cvijanović v.r.

Za tačnost prepisa jamči

Poglavarstvo općine

u Bračevcima dne 22. lipnja 1920.

Upravitelj:

[Handwritten signature]

Izvori i literatura:

- Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Zemaljska vlada – Odjel za unutarnje poslove (UOZV) VI-21 17031/1920., Srpska ratarska čitaonica u Bračevcima
- *Kraljevina Jugoslavija. Opšta državna statistika. Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31 januara 1921 god.*, Državna štamparija, Sarajevo 1932.
- Marković, Mirko, „Đakovo i Đakovština. Prilog poznavanju naselja i naseljavanja”, u: *Zbornik Đakovštine*, knj. 1., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti Centar za znanstveni rad Vinkovci, Zagreb 1976., str. 147.-349.
- Korenčić, Mirko, *Naselja i stanovništvo Socijalističke Republike Hrvatske 1857-1971.*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1979.
- Brlošić, Stjepan, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, Skupština općine Đakovo, Đakovo 1986.
- Кашић, Душан Љ., *Српска насеља и цркве у сјеверној Хрватској и Славонији*, Савез удружења православног свештеника СР Хрватске, Загреб 1988.
- Šimončić-Bobetko, Zdenka, „Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine”, *Povijesni prilozi*, 10, Institut za suvremenu povijest, Zagreb 1991., str. 221.-247. ili Šimončić-Bobetko, Zdenka, „Agrarne promjene u Đakovštini 1918.-1941. godine”, *Zbornik Muzeja Đakovštine*, br. 4, Muzej Đakovštine, Đakovo 1997., str. 57.-81.
- Šimundić, Mate, *Đakovštinska toponimija*, Matica hrvatska Ogranak Đakovo, Đakovo 1995.
- *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880.–1991. po naseljima*, 2, prir. Jakov Gelo, Ivan Crkvenčić i Mladen Klemenčić, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Zagreb 1998.
- *Pravila društava 1845.-1945. Tematski vodič*, ur. Slavica Pleše, Obavijesna arhivska pomagala, sv. 4, Hrvatski državni arhiv, Zagreb 2000.

- Marković, Mirko, *Slavonija. Povijest naselja i podrijetlo stanovništva*, Golden marketing, Zagreb 2002.
- Feldbauer, Božidar i sur., *Leksikon naselja Hrvatske*, Prvi svezak, Mozaik knjiga, Zagreb 2004.
- „Bračevci”, <https://hr.wikipedia.org/wiki/Bračevci>

SUMMARY

Vladimir Geiger

ESTABLISHMENT AND THE RULES OF THE “SERBIAN AGRARIAN READING ROOM” IN BRAČEVCI IN 1920

The educational role and the importance of rural reading rooms in Slavonia at the beginning of the 20th century is undeniable. However, we have very little knowledge on the reading rooms in the villages of Đakovo Region and their role in the cultural, religious, economic and political education of the village population. The constitutive session of the “Serbian agrarian reading room” was held on 14th March 1920 in Bračevci. Twenty village inhabitants attended the session during which rules and decisions were adopted and the management of the “Serbian agrarian reading room” was elected. The purpose of establishing the “Serbian agrarian reading room” in Bračevci in 1920 was, as well as in other villages in which the reading rooms had been established during the Kingdom of Yugoslavia, i.e. *Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes*, undoubtedly to educate the population. *Up to that time, only a few bigger and wealthier villages had established their own reading rooms. Motivation for establishing the rural reading rooms was the economic and cultural recovery which everyone was striving for after the First World War.*

The rules of the “Serbian agrarian reading room” in Bračevci in 1920 were the usual standard rules of reading rooms of that time, and with exception of a few details, they contained the same provisions as other reading rooms. The article gives an overview of the establishment, membership, purpose and scope of action of the “Serbian agrarian reading room” in Bračevci based on the Rules of the “Serbian agrarian reading room” in Bračevci and a few not very detailed supporting files (on the approving of the Rules).

Key words: Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Slavonia, Đakovo Region, rules of the society, “Serbian agrarian reading room” in Bračevci

